

KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYATIN ÖNCÜSÜ HÜSEYİN MUCİB EL-MISRÎ

Ömer İSHAKOĞLU*

Özet

Bu makalede, 12 Aralık 2004 yılında vefat eden Mısırlı akademisyen Prof. Dr. Hüseyin Mucib el-Misrî'nin, hayatı, eserleri, ilmî ve edebî kişiliği ele alınmıştır. Türkoloji sahasında Mısır'da ilk doktora tezinin sahibi olan el-Misrî, 88 yıllık ömrüne seksenden fazla eser sığdırmış ve kendisine karşılaştırmalı edebiyatın öncüsü unvanı verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Mucib el-Misrî, Karşılaştırmalı Edebiyat, Şarkiyat, Mısır.

Summary

In this article, the life, works, scientific and literary character of Prof. Dr. Hussain Moheb alMisri, an academician who died on December 12, 2004, were examined. al-Misri, who is the owner of the first doctorate thesis in Egypt in the field of Turcology, wrote more than eighty works in his life of 88 years and he was given the title of the leader of comparative literature.

Key words: Hussain Moheb al-Misri, Comparative Literature, Orientalism, Egypt.

Mısır, birçok üniversitesinde şarkiyat bölümleri bulunmasıyla, Arap ülkeleri arasında bu sahada öne çıkmış ülkelerden birisidir. Bu şarkiyat bölümlerinde Türkoloji önemli bir yer tutmakta ve tarihten gelen bağlar neticesinde Türkoloji eğitimine büyük önem verilmektedir.

Mısır'da şarkiyat denince akla ilk gelen isimlerden birisi de hiç şüphesiz Hüseyin Mucib el-Misrî'dir. Bildiği dokuz yabancı dil (Fransızca, İngilizce, Türkçe, Farsça, Almanca, Urduca, İtalyanca, Rusça, Latince) ve ortaya koyduğu 83'e yakın eser sayesinde karşılaştırmalı edebiyatın öncüsü unvanını elde

---

* Arş. Gör. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (omer_ishakoglu@yahoo.com)

etmiştir. Sınırların ayırdığı Doğu toplumlarının ortak tarihe ve kültürel mirasa sahip olduklarını ispat etmeyi kendisine hedef edinen el-Mısrî, eserlerini hep bu gaye doğrultusunda kaleme almış ve 88 yıllık ömrü boyunca zor sağlık şartlarına rağmen çalışma hayatına devam etmiştir.

Örnek alınacak bu velûd bilim adamının hayatını, eserlerini ve edebî kişiliğini ele alan bu makalemizin, şarkiyat sahasında yaptığı hizmetlerden dolayı kendisine şükran borcu olmasını diliyorum.

Hayatı:

Uzun yıllar Yüksek İhtisas Enstitüsü'nün yöneticiliğini yapmış Ali Hüsnü el-Mısrî'nin en küçük çocuğu ve Hidiv İsmail döneminde bakanlık yapmış Muhammed Sakıp Paşa ile Mısır'ın önde gelenlerinden Hüsnü Fehmi Paşa'nın torunu olarak 19 Şubat 1916 yılında, Kahire'de dedesi Muhammed Sakıp Paşa'nın konağında dünyaya gelmiştir¹.

İlk eğitimi bu konakta almaya başlayan el-Mısrî, konakta çalışan Avusturyalı bir hizmetçiden Fransızca öğrenmeye başlamış, daha sonra başladığı ilköğretimi sırasında edebiyata olan merakı onu Ahmed Şevkî, Mustafa Sâdık er-Rafî'î ve Cibrân Halîl Cibrân gibi edebiyatçıların eserlerini okumaya sevk etmiştir². İlköğreniminden sonra Sa'diye Lisesi'ne kaydolmuş ve bu eğitimi sırasında hem Arapça yazıya olan melekesi artmış hem de Fransızca ve İngilizce'sini geliştirme imkânı bulmuştur. Amcasının kızının vefatından duyduğu üzüntü üzerine ilk şiirini bu dönemde "solgun gül" adıyla kaleme almış, ayrıca yine bu dönemde Fransızca şiirler yazmasının yanında, İngilizce'den de şiir çevirileri yapmıştır³. Bu arada Arap edebiyatı ile olan bağını kesmemiş, klasik ve modern dönem şairlerin divanlarını okuyarak birçok şiir ezberlemiştir⁴.

1935 yılında lise eğitimi tamamlayarak I. Fuad Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı bölümünü kazanan el-Mısrî, Arap dilinin yanı sıra bölümde seçmeli olarak okutulan Türkçe, Farsça ve Almanca derslerini de

¹ Hâzım Mahfûz, "Rahîlu'l-'allâmeti'l-mevsû'î ed-ductûr Huseyn Mucîb el-Mısrî", *el-Mişkât*, Fas 2006, C. XII, Sayı: 47, s. 38.

² Muhammed Habîb, "Huseyn Mucîb el-Mısrî ile Röportaj", *Ceridet'ul-usbû'u'l-edebî*, Şam 2002, Sayı: 802, (Çevrimiçi) http://members.lycos.nl/kirkukjournal/in_voII a.html

³ Hâzım Mahfûz, a.g.m., s. 39.

⁴ *Huseyn Mucîb el-Mısrî*, (Çevrimiçi) <http://www.azaheer.com/vb/showthread.php?t=16472>.

almıştır⁹. Bu üniversitelerde, Türk Edebiyatı, İran Edebiyatı, Mukayeseli İslam Edebiyatı, Osmanlı Tarihi, Türk Halk Edebiyatı ve İslam Tasavvufu gibi dersler vermiştir¹⁰.

Karşılaştırmalı edebiyat sahasındaki eserlerinin telifine devam eden el-Mısırî, 1962 yılında "Fi'l-edebi'l-Arabî't-Turkî" ve 1965 yılında "Ramadân fi'ş-şi'ri'l-'Arabî ve'l-Fârisî ve't-Turkî" adlı eserlerini yayınlamıştır. Son kitabını ise "Beyne vâlid ve veledih fi'ş-şi'ri'l-'Arabî ve'l-Fârisî ve't-Turkî" adıyla 2004 yılında kaleme almıştır¹¹.

Hüseyin Mucîb el-Mısırî, Arapça kaleme aldığı şiirlerini altı şiir divanında toplamıştır. Bunun yanında Türkçe ve Farsça şiirler de yazmış ve bu şiirleri ayrı iki divanda Arapça tercümeleri ile birlikte yayınlamıştır.

el-Mısırî'nin dil sahasında da çalışmaları vardır. Urduca-Arapça ve Farsça-Arapça sözlüklerinin yanı sıra Osmanlı Devleti Sözlüğü ile Arapça İsimler Sözlüğü adı altında çeşitli eserler kaleme almıştır.

el-Mısırî, kitap telifinin yanında çok önemli tercümeler de yapmıştır. Çok etkilendiği Pakistanlı edebiyatçı Muhammed İkbâl'in birçok eserini Arapçaya kazandırmış, ayrıca Süleyman Çelebi'nin mevlidini Türkçeden Arapçaya tercüme etmiştir¹². İslam Konseyi'nin teklifi üzerine Fransızca bir Kur'ân-ı Kerîm çevirisi yapmış, ayrıca el-Ezher Üniversitesi'nin Fransızca, Almanca, İtalyanca ve Rusçaya tercüme ettirdiği Kur'ân-ı Kerîm çevirilerini kontrol etmiştir¹³.

Eserleri kısmında çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi vereceğimiz el-Mısırî, 70 yıllık ilmi hayatı boyunca seksenin üzerinde çalışmaya imza atmıştır. Bunun yanında birçok gazete ve dergide de makale ve şiirlerini yayınlamıştır. Bu dergiler arasında 27 yıl üyeliğini yaptığı Kahire Dil Akademisi dergisi ile görev yaptığı üniversitelerin ilmi dergileri, ayrıca Mısır'da yayınlanan "el-Liva'u'l-cedîd" ve "Minberu'ş-şark" dergileri, Suudi Arabistan'da çıkan

⁹ Bkz. (Çevrimiçi) <http://www.azaheer.com/vb/showthread.php?t=16472>.

¹⁰ Ahmet Kazım Ürün, "Prof. Dr. Hüseyin Mucîb el-Mısırî ve Türk Edebiyatına Katkısı", *Yedi İklim*, Nisan 1993, C.5, Sayı: 37, s.74.

¹¹ Salâh Hasan Reşîd, "Mu'elleftatuhu tecma'u nesîci'l-umme 'alâ sa'id vâhid", *el-Mişkât*, Fas 2006, C. 12, Sayı: 47, s. 12.

¹² A.g.m., s. 13.

¹³ Hâzîm Mahfûz, a.g.m., s. 42.

takip etmiştir. Dile olan yatkınlığı sayesinde bu dilleri kısa zamanda öğrenmiş ve daha sonra eserlerinde de görüleceği üzere Türkçe, Farsça ve Almanca şiirler yazmıştır. Üniversiteden mezuniyeti sonrasında lisansüstü eğitimi almak için Almanya'ya gitmek istemiş, ancak patlak veren II. Dünya savaşı dolayısıyla bu amacından vazgeçmiştir. Bunun yerine yeni adı Kahire Üniversitesi olan eski üniversitesindeki doğu dilleri enstitüsüne 1942 yılında kaydını yaptırmıştır. Buradaki üç yıllık eğitiminden sonra Türkçe ve Farsça kürsülerinde yüksek lisans eğitimini tamamlamış, ancak bununla da yetinmeyerek, yine aynı enstitüde İtalyanca, Rusça ve Latince öğrenmiştir. Böylece dokuz dilde araştırma ve tercüme yapabilecek seviyeye ulaşmıştır⁵.

Kahire Üniversitesi'ne doktora kaydını yaptırdıktan sonra 1951 yılında "Fuzûlî, Eski Türk Şiirinin Öncüsü" adlı tez konusunun kaynaklarını araştırmak amacıyla İstanbul'a gelen el-Mısırî⁶, çalışmaları sırasında artan görme problemi neticesinde Kahire'ye dönmek zorunda kalmış ve buradan tedavi amacıyla Fransa'ya gitmiştir. Bütün müdahalelere rağmen gözlerindeki problem çözülememiş ve ömrünün son yirmi yılında görme hissini kaybetmiştir. Fransa dönüşü, doktora eğitimine ısrarla devam eden el-Mısırî, Türkçe ve Farsça birçok eser toplamış ve kendisine nadir eserlerden oluşan zengin bir kütüphane kurmuştur. 1955 yılında da Türkoloji sahasında Mısır'daki ilk doktora tezini üniversiteye sunarak bu alanda bir ilki gerçekleştirmiştir⁷. Bu arada 1948 yılında ilk eseri olan "Farisiyât ve Türkiyât"ı ve 1951 yılında bu eseri tamamlayıcı mahiyetteki "Min edebi'l-Furs ve't- Turk" adlı karşılaştırmalı edebiyat kitabını kaleme almış, 1955 yılında ise ilk şiir divanını "Şem'a ve firâşe" adıyla yayınlamıştır⁸.

Doktorasını bitirir bitirmez 'Ayn şems Üniversitesi'nde asistan olarak göreve başlayan el-Mısırî, daha sonra da bu üniversitenin Türkoloji bölümünü kurmuştur. Buradaki görevinin yanında el-Ezher, Kahire ve Hilvân Üniversitelerinin şarkiyat bölümlerinde uzun süre hocalık yapmış, ayrıca Bağdat Üniversitesi'nde de bir yıllığına misafir öğretim üyesi olarak görev

⁵ Hâzım Mahfûz, a.g.m., s. 39; ayrıca bkz. (Çevrimiçi) <http://www.azaheer.com/vb/showthread.php?t=16472>.

⁶ el-Mısırî, Türkiye'ye her geldiğinde merhum hocamız Prof. Dr. Nihad M. Çetin ile de görüşmüş ve onunla yakın ilişki içerisinde olmuştur.

⁷ Bkz. (Çevrimiçi) <http://www.azaheer.com/vb/showthread.php?t=16472>.

⁸ Hâzım Mahfûz, a.g.m., s. 40.

“Kâfiletu’z-zeyt” dergisi, Lübnan’da yayımlanan “el-Edîb” dergisi ve Suriye’de neşri yapılan “el-Vurûd” dergisi gibi 25’e yakın dergi yer alır¹⁴.

Doğu dilleri, edebiyatı ve tarihi konusunda yaptığı bu çalışmalar kendi ülkesinin dışında daha çok yankı bulmuş ve birçok kez ödüllendirilmiştir. İkbâl’in doğumunun yüzüncü yılı olan 1977 yılında Pakistan’da kendisine İkbâl Madalyası verilmiş, 1987 yılında ise devlet başkanı Ziyâu’lhak tarafından bilim adamlarına verilen üstünlük ödülünü almıştır¹⁵. Ağustos 1985 yılında Türkiye Enformasyon Müdürlüğüne İstanbul, Ankara ve Marmara Üniversitelerini ziyaret etmesi amacıyla Türkiye’ye davet edilen el-Mısri, bu üniversitelerde yapılan toplantılarda Türkçe şiirler sunmuştur¹⁶. Türk kültürüne yaptığı hizmetlerden dolayı 1995 yılında Marmara Üniversitesi tarafından kendisine fahri doktora verilmiş, ancak sağlık koşullarından dolayı Türkiye’ye gelemeyerek bu ödülünü Türkiye’nin Mısır Büyükelçiliğinde yapılan törende almıştır¹⁷. Karaçi’de bulunan İmam Ahmed Rıza Araştırma Merkezi 1999 yılında kendisini altın şeref madalyası ile ödüllendirmiş. Modern Edebiyat Birliği de 2003 yılında fahri doktora unvanı vermiştir¹⁸. Maalesef Arap dünyasında ve ülkesinde hak ettiği ilgiyi yeterince görememiş ve ancak ölümünden kısa bir süre önce ‘Aynu’ş- şems Üniversitesi, şarkiyat alanında karşılaştırmalı edebiyatın öncüsü unvanını kendisine layık görmüştür¹⁹. Hakkında Mısır’da bir yüksek lisans ve doktora, Pakistan’da ise bir doktora tezi yapılmıştır²⁰.

12 Aralık 2004 yılında vefat eden el-Mısri, dedesinin adıyla anılan Sakıp Paşa Mezarlığına defnedilmiştir. Nadir eserlerden oluşan kütüphanesinin bakımını oğlu üstlenmiş olup, eserlerinin yeni baskısı Daru’s-sekâfe tarafından yapılmaktadır²¹.

¹⁴ Bkz. (Çevrimiçi) <http://www.azaheer.com/vb/showthread.php?t=16472>.

¹⁵ Salâh Tehânî. “Ve rahale ‘amîdu’l-‘edebe’l-İslâmiyyi’l-mukâran” *el-Mişkât*, Fas 2006, C. 12, Sayı: 47, s. 30; Muhammed Habib, a.g.m., http://members.lycos.nl/kirkukjournal/in_vol1-a.html.

¹⁶ Ahmet Kazım Ürün, a.g.m., s.75.

¹⁷ Munazzamatu’l-mu’temeri’l-İslâmî, *en-Neşratu’l-ahbâriyye*, İstanbul, 1995, Sayı: 38, s.26.

¹⁸ Muhammed Habib, a.g.m., (Çevrimiçi) http://members.lycos.nl/kirkukjournal/in_vol1a.html.

¹⁹ Bkz. *Havliyyât âdâb ‘Aynu’ş-şems*, Kahire Mart 2005, C. 33, s.11-17.

²⁰ Salâh Tehânî, a.g.m., s.30.

²¹ Hâzîm Mahfûz, a.g.m., s. 38.

Eserleri:

Hüseyin Mucîb el-Mısrî'nin eserlerini, telif eserler ve çeviriler olmak üzere iki ana başlıkta toplamamız mümkündür. Bu eserleri kronolojik olarak şöyle sıralayabiliriz:

1- Telif Eserleri:

- *Farisiyyât ve Turkiyât*: 1948 yılında yayınladığı bu ilk eserini, halkın Fars ve Türk edebiyatını anlayabilmesi için basit bir dille kaleme almış ve şiir örneklerine az yer vererek, halkın ilgisini çeken cazip edebiyat konularını işlemiştir.
- *Min edebi'l-Furs ve't- Turk*: 1950 yılında Kahire'de yayınlanan bu kitabında Fars ve Türk edebiyatından örnekler vererek ilk karşılaştırmalı eserini ortaya koymuştur²².
- *Târihu'l-edebi't-Turkî*: Türk edebiyatı tarihini ele aldığı bu eseri, Arap dünyasında bu konuda yazılmış ilk eserdir. 1951 yılında Kahire'de yayınlanan bu eserde el-Mısrî, mukaddimeden sonra Türkler, Türk edebiyatının doğuşu, Sultan Veled ve Yunus Emre hakkında bahisler açmış, ayrıca Türk edebiyatını klasik ve modern dönem olarak ikiye ayırmış ve bu bölümlerde dönemin önde gelen şair ve edebiyatçıları ele alarak, son bölümünü halk edebiyatına ayırmıştır. Ayrıca müellif bu kitabını Sadık Neşet ile birlikte Farsçaya da tercüme etmiştir²³.
- *Şem'a ve firâşe*: Yazarın ilk şiir divanıdır. 1955 yılında Kahire'de yayınlanan bu divana yazar, "Mum ve pervane" adını vermiştir.
- *Verde ve bulbul*: "Gül ve bülbül" adını verdiği bu ikinci divanında, Türk ve Fars edebiyatlarının izleri görülür. Mukaddimesinde şiir ve şairde olması gereken özellikler hakkında önemli bilgiler verir²⁴. 1958 yılında Kahire'de yayınlanmıştır.

²² Salâh Hasan Reşîd, a.g.m., s. 12.

²³ Bkz. Hüseyin Mucîb el-Mısrî, *Târihu'l-edebi't-Turkî*, Kahire, Dâru's-sekâfe li'n-neşr, 2000.

²⁴ Hasan el-Emrânî, "Verde ve bulbul", *el-Mişkât*, Fas, 2006, C. 12, Sayı: 47, s. 6.

- *Fi'l-edebi'l-'Arabî ve't-Turkî* (Kahire 1962): Türk ve Arap edebiyatını karşılaştırdığı bu eserinde yazar, her iki edebiyatta Leyla ve Mecnun'u, tasavvufu, mevlidi, tabiatı ve şair hükümdarları ele almış, ayrıca şiirde gazelin, mersiye'nin ve hicvin nasıl kullanıldığına dair örnekler vermiştir²⁵.
- *Husn ve 'aşk* (Kahire 1963): Yazarın üçüncü şiir divanıdır.
- *Hemse ve nemse* (Kahire 1964): "Fısıltı ve meltem" adlı dördüncü divanıdır.
- *Ramadân fi's-şi'ri'l-'Arabî ve'l-Fârisî ve't-Turkî* (Kahire 1965): Müellif, Arap, Fars ve Türk edebiyatında Ramazanı konu edindiği bu kitabında, Ramazan'daki kutlamaları ve bu durumun şairlerin şiirlerine nasıl konu edildiğini örnekleriyle ele alır²⁶.
- *Fi'l-edebi'l-İslâmî, Fudûlî emîru's-şi'ru't-Turkiyyi'l-kadîm* (Kahire 1967): Fuzûlî'yi ele aldığı bu çalışması müellifin doktora tezi olup, Mısır'da Türkoloji sahasında yapılmış ilk tezdır ve Rusça'ya da tercüme edilmiştir.
- *Silât beyne'l-'Arab ve'l-Furs ve't-Turk* (Kahire 1970): Tarihî ve edebî olan bu eserinde müellif kitabını üç kısma ayırmış; ilk bölümünde Araplar ile Farşlıları, ikinci bölümünde Araplar ile Türkleri ve üçüncü bölümünde ise Farşlılar ile Türklerin arasındaki bağları ilk önce tarihî ve sonra edebî yönden incelemiştir²⁷.
- *Îrân ve Mısır 'abre't-tarîh* (Kahire 1972): Tarih boyunca İran ve Mısır ilişkilerini ele aldığı bir çalışmasıdır.
- *Selmânu'l-Fârisî 'inde'l-'Arab ve'l-Furs ve't-Turk* (Kahire 1972): Selmân el-Farisi'nin, Arap, Fars ve Türk edebiyatındaki konumunu ele alan bu çalışması, Farsça'ya da tercüme edilmiştir²⁸.

²⁵ Bkz. Hüseyin Mucîb el-Mîsrî, *Fi'l-edebi'l-'Arabî ve't-Turkî*, Kahire, Mektebetu'n-nahdati'l-Mîsriyye, 1962.

²⁶ Salâh Hasan Reşîd, a.g.m., s. 13.

²⁷ Bkz. Hüseyin Mucîb el-Mîsrî, *Silât beyne'l-'Arab ve'l-Furs ve't-Turk*, Kahire, Mektebetu'l-Enclo'l-Mîsriyye, 1970.

²⁸ Salâh Hasan Reşîd, a.g.m., s. 13.

- *Ebû Eyyûbu'l-Ensârî 'inde'l-'Arab ve't-Turk* (Kahire 1974): Ebû Eyyûbu'l-Ensârî'nin Türk ve Arap edebiyatındaki konumunu tarihî ve edebî yönden inceleyen bir çalışmadır.
- *İkbâl ve'l-'alemi'l-'Arabî* (Kahire 1976): “Muhammed İkbâl ve Arap Dünyası” adını verdiği bu eser, Arapça ve İngilizce olarak yayımlanmıştır.
- *Subh* (Lahor 1977): Farsça yazdığı şiirlerin toplandığı ve “Sabah” adını verdiği bu divanda, şiirlerin manzum olarak aynı kafiye ve vezinde Arapça tercümeleleri de yer almaktadır. Bu şiirler, Mısır ve İran'ın uzun bir aradan sonra diplomatik ilişkilerini yeniden başlatmalarının anısına yazılmışlardır²⁹.
- *el-Mu'cemu'l-cami', Urdî-'Arabî* (Karaçi 1978): Urduca-Arapça olan bu sözlüğünü Hasan el-A'zamî ile birlikte hazırlamıştır.
- *İkbâl ve'l-Kur'ân* (Kahire 1978): Müellifin bu kitabını, Dr. Salâh b. Şemseddîn en-Nedvî Urduca'ya tercüme etmiştir.
- *el-Edebu't-Turkî* (Kahire 1979): Türk edebiyatı üzerine kaleme aldığı bir eserdir.
- *Fi'l-edebi'l-şa'biyyi'l-İslâmiyyi'l-mukâran* (Kahire 1980): İslâmî benimsemiş toplulukların halk edebiyatını karşılaştırmalı olarak ele alan bir eserdir.
- *İkbâl beyne'l-muslihîne'l-İslâmiyyîn* (Kahire 1980): İslâmcı reformistler arasında İkbâl'in konumunu ele aldığı bir eserdir.
- *Şavk ve zikrâ* (Kahire 1981): “Arzu ve hatıralar” adını verdiği bir dîvanıdır³⁰.
- *Solgun bir gül* (Kahire 1984): el-Mısırî, mesnevi tarzında yazılmış 25 kasideden oluşan bu Türkçe dîvanında, mesnevinin Türk edebiyatındaki yerine atfen kasidelerini bu tarzda yazdığını belirtir³¹. Şiirin şiirle tercüme edilmesi gerektiğini savunan şair, bunun içinde

²⁹ Bkz. (Çevrimiçi) <http://www.azaheer.com/vb/showthread.php?t=16472>.

³⁰ Bkz. (Çevrimiçi) <http://www.azaheer.com/vb/showthread.php?t=16472>.

³¹ Bkz. Hüseyin Mucib el-Mısırî, *Solgun bir gül (verde zabile) şi'r turkî 'arabî*, Kahire, Mektebetu'l-Enclo'l-Mısriyye, 1984, s. 11.

her iki dili iyi bilmek gerektiğini, edebi zevki yansıtması amacıyla şairin kimi yerde serbest tercümeyle başvurabileceğini ifade eder³². Şiirlerin Türkçe'si bir sayfada, Arapça'sı da karşı sayfasında yer almaktadır.

- *el-Mu'cemu'l-Fârisiyyi'l-'Arabiyyi'l-câmi'* (Kahire 1984): Farsça'dan Arapça'ya bir sözlüktür.
- *Eseru'l-Furs fi hadarati'l-İslâm* (Kahire 1984): Fars kültürünün İslam medeniyetine olan katkılarını inceleyen bir çalışmasıdır.
- *Mısır fi'ş-şi'ri't-Turkî ve'l-Fârisî ve'l-'Arabî* (Kahire 1985): "Türk, Fars ve Arap Şiirinde Mısır" adlı bu çalışması, yine karşılaştırmalı edebiyatla ilgili eserlerinden bir tanesidir.
- *Mevce ve sahra* (Kahire 1986): "Dalga ve Kaya" adını verdiği bir divanıdır.
- *Mu'cemu'l-devleti'l-'Osmaniyye* (Kahire 1989): "Osmanlı Devleti Sözlüğü" adlı bu çalışmasında el-Mısri, Osmanlı kültüründe yaygın olarak kullanılan terimlerin manasını vererek, sultanların ve meşhur şahısların hayatlarından kesitler sunmuştur³³.
- *el-Mer'e fi'ş-şi'ri'l-'Arabî ve'l-Fârisî ve't-Turkî* (Kahire 1989): Arap, Fars ve Türk edebiyatında kadının konumunu inceleyen bir çalışmasıdır.
- *el-Ustura beyne'l-edebi'l-'Arabi ve'l-Fârisî ve't-Turkî* (Kahire 1991): Arap, Fars ve Türk edebiyatında destanı inceleyen bir çalışmasıdır.
- *Mu'cemu's-Sultân Kâbûs li'l-esmâ'i'l-'Arabiyye* (Kahire 1991): Umman devlet başkanı Sultan Kâbûs adına kaleme alınan bu sözlükte, Arapça isimlerin etimolojisi incelenmiştir. Bu eser, el-Mısri'nin de aralarında bulunduğu bir heyet tarafından hazırlanmıştır³⁴.

³² A.g.e., s. 22-23.

³³ Bkz. (Çevrimiçi) <http://www.azaheer.com/vb/showthread.php?t=16472>.

³⁴ Bkz. (Çevrimiçi) <http://www.azaheer.com/vb/showthread.php?t=16472>.

- *Eseru'l-mu'cemi'l-'Arabî fî lugâti's-su'ubi'l-İslâmiyye* (Kahire 1992): Arapça sözlük çalışmalarının, Türk, Fars ve Urdu dillerindeki sözlük çalışmalarına etkilerini inceleyen bu çalışmada el-Mısırî, bu dillerin etkileşimini uzun bir mukaddimede ele aldıktan sonra, Farsça'ya, Türkçe'ye ve Urduca'ya giren Arapça kelimeleri ayrı bölümler halinde sıralamıştır³⁵.
- *el-Endelus beyne Şevkî ve İkbâl* (Halep 1994): Mısırlı şair Ahmed Şevkî ile Pakistanlı Muhammed İkbâl'in şiirlerinde Endülüs temasını inceleyen bir çalışmasıdır.
- *el-Mescid beyne şu'arâ'i'l-'Arabiyye ve'l-Fârisiyye ve't-Turkiyye ve'l-Urdıyye*: Arap, Fars, Türk ve Hint Yarımadası şairlerinin şiirlerinde caminin önemini inceleyen bir çalışmasıdır.
- *el-Kuds beyne şu'arâ'i's-su'ubi'l-İslâmiyye*: Kudüs ve Filistin'in, İslâmı benimsemiş halkların edebiyatında ele alınışını inceleyen bir çalışmasıdır.
- *Kerbela' beyne şu'ara'i's-su'ubi'l-İslâmiyye* (Kahire 2000): Kerbela olayının İslâmı benimsemiş halkların edebiyatında ele alınışını inceleyen bir çalışmasıdır.
- *Gazavâtu'r-rasûl beyne şu'ara'i's-su'ubi'l-İslâmiyye*: Bu çalışmada el-Mısırî, tarih ile edebiyatı bir araya getirerek, Hz. Muhammed'in savaşlarının, İslâmı benimsemiş halkların edebiyatında ele alınışını incelemiştir³⁶.
- *el-İsrâ' ve'l-Mi'râc fî's-şi'ri'l-'Arabî ve'l-Fârisî ve't-Turkî*: Arap, Fars ve Türk edebiyatında İsrâ ve Mirâc hadisesinin ele alınışını inceleyen bir çalışmasıdır.
- *el-Fellâh fî's-şi'ri'l-'Arabî ve'l-Fârisî ve't-Turkî*: Arap, Fars ve Türk edebiyatında çiftçinin ve köylünün problemlerinin ele alınışını inceleyen bir çalışmasıdır.

³⁵ Bkz. Hüseyin Mucîb el-Mısırî, *Eseru'l-mu'cemi'l-'Arabî fî lugâti's-su'ubi'l-İslâmiyye*, Kahire, Mektebet Medbuli, 1992.

³⁶ Salâh Hasan Reşîd, a.g.m., s. 14.

- *Beyne vâlid ve veledih fi's-şiri'l-'Arabî ve'l-Fârisî ve't-Turkî* (Kahire 2004): Arap, Fars ve Türk edebiyatında baba ve çocuk arasındaki ilişkilerin şiirlerde nasıl ele alındığını inceleyen bir çalışmadır.

2- Çeviri Eserleri:

- *Fi's-semâ'* (Kahire 1973): Muhammed İkbâl'in Cavidnâme adlı şiir divanının, Farsça'dan yapılmış tercümesidir.
- *Hediyetu'l-Hicâz* (Kahire 1975): Muhammed İkbâl'in "Armağan-ı Hicâz" adlı şiir divanının Farsça'dan yapılmış tercümesidir.
- *Ravdatu'l-esrâr* (Kahire 1977): Muhammed İkbâl'in "Gülşenrâz-ı Cedîd" adlı şiir divanının, Farsça'dan yapılmış tercümesi ve tasavvufi yönden karşılaştırılmasıdır³⁷.
- *Maşrik zemin der âyine* (Milano 1979): Necmeddin Pamat'ın "L'orient dans un Miroir" adlı eserinin Fransızca'dan Farsça'ya yapılmış tercümesidir.
- *el-Edebu'l-Fârisiyyu'l-kadîm* (Kahire 1980): Paul Horan'ın Almanca "Geschichte der Persischen Litteratur" adlı kitabının, giriş ve yorumlar eklenerek yapılmış tercümesidir.
- *el-Mevlidu's-şerîf* (Kahire 1981): Süleyman Çelebi'nin yazmış olduğu "Vesîletu'n-necât" adlı mevlidin Arapça'ya tercümesi, şerhi ve diğer mevliderle karşılaştırılmasıdır³⁸.
- *Ma verâe't-tabî'a fî Îrân* (Kahire 1987): Muhammed İkbâl'in "İran'da Metafizik'in İnkişafı" adlı doktora tezinin, Fransızca'dan yapılan tercümesidir.
- *el-Edebu'l-İslâmî fişibhi'l-karrati'l-Hindiyeti'l-Pakistaniyye* (Kahire 1988): Graham Billy'nin "Urdu Literature" adlı eserinin, ilave ve yorumlarla el-Mısırî tarafından yapılan tercümesidir.

³⁷ Bkz. (Çevrimiçi) <http://www.azaheer.com/vb/showthread.php?t=16472>.

³⁸ Salâh Tehânî, a.g.m., s.28.

- *el-İslâm beyne med ve cezir* (Kahire 1990): Hindistanlı şair Eltâf Hâfî'nin şiir divanının "Med ve Cezir Arasında İslam" adı altında Urduca'dan yapılan tercümesidir.
- *er-Rihle ilâ Mısr ve's-Sudân ve'l-Habeşe*: Evliya Çelebi'nin, Mısır, Sudan ve Habeşistan seyahatlerinin Türkçe'den yapılan tahkikli tercümesidir³⁹.

İlmî ve Edebî Şahsiyeti:

Hüseyin Mucîb el-Mısrî'nin ilmi ve edebi hayatını incelediğimizde, araştırmacı kişiliği, şairliği ve çevirmenliği olmak üzere üç önemli özelliğinin öne çıktığını görürüz:

1- Araştırmacı kişiliği:

Hüseyin Mucîb el-Mısrî'nin küçüklüğünden beri dile olan yatkınlığı ve merakı, birçok dili öğrenmesine vesile olmuş ve böylece bir araştırmacıda olması gereken en önemli araca sahip olmuştur. Öğrendiği bu dillerin arasından, özellikle Doğu dillerinin kültür ve edebiyatına hayran kalmış, bu edebiyatları yakından incelemiş ve hayatını buna vakfetmiştir. Doğu kültüründe yetişmiş birisi olarak, kendi kültürünü keşfedebilmenin yolunun, diğer Doğu milletlerinin kültür ve edebiyatını öğrenmekten geçtiğini savunan el-Mısrî, bunsuz yapılacak araştırmaların eksik olacağını belirtir. Batı toplumlarında araştırmacıya Latince öğrenmenin şart koşulması gibi, doğu toplumlarındaki araştırmacıya da Arapçanın yanında Türkçe, Farsça ve Urduca öğrenmenin şart koşulması gerektiğini savunur⁴⁰.

O, yaptığı araştırmalarda Doğu milletlerinin ortak kültür mirasına sahip olduğunu görmüş ve yazdığı kitaplarda bunu ortaya koymaya çalışmıştır. Nitekim çalışmalarında ele aldığı konuların başlıkları bunu ispat etmektedir. Bu çalışmalarının çoğu, Arap, Fars, Türk ve Urdu dil ve edebiyatlarındaki konuların karşılaştırılması sonucu, bu edebiyatların ortak paydada birleştiklerini göstermiştir. el-Mısrî ortaya koyduğu çalışmaların yanı sıra, araştırmacıları da yönlendirmeyi ihmal etmemiş ve nadir eserlerden oluşan

³⁹ Çeviri eserlerinin hepsi için bkz. a.g.m., s.28-29; <http://www.azaheer.com/vb/showthread.php?t=16472>.

⁴⁰ Muhammed Habib, a.g.m., (Çevrimiçi) http://members.lycos.nl/kirkukjournal/in_volla.html.

kütüphanesini herkese açmıştır⁴¹. Mısır’da Türkoloji sahasında ilk tezi yapan, ilk Türk edebiyatı tarihini yazan ve ilk Türkçe divanı bulunan Arap asıllı kişi olarak, bu alanda büyük bir çığır açmış ve Türk dili ve edebiyatı araştırmalarının yapılmasında öncü rolü oynamıştır.

Nitekim onun şu sözleri, idealini edindiği hayatı özetlemektedir:

- “İlim kimsenin tekelinde değildir, bir yaşlının bilemeyeceğini bir genç bilebilir.”
- “Yeni nesil, ecdadının çizdiği yolda ilerlemelidir.”
- “Öğretmenin, elindeki bütün imkanlarla öğrenciye yardım etmesi gerekir; bu, edindiği bilginin sadakasıdır⁴².”

2- Şairliği:

Hüseyin Mucib el-Mısırî küçük yaştan itibaren şiir yazmaya başlamış ve ilk şiirini ölen amcası kızının hatırasına “solgun gül” adıyla kaleme almıştır. Edebiyata olan merakı onu klasik ve modern dönem şairlerinin divanlarını okumaya sevk etmiş ve özellikle Zuheyr b. Ebi Sulmâ ile Ahmed Şevkî’den etkilenmiştir⁴³. Diğer edebiyatlardaki çalışmalarına yoğunlaştığı dönemlerde ise, doktora konusu olarak ele aldığı Fuzûlî’nin ve hakkında birçok kitap yayınladığı Muhammed İkbâl’in kendisi üzerinde büyük etkileri vardır. Hayatını Fuzûlî’nin hayatıyla özdeşleştiren el- Mısırî, kendisinin de hayattayken Fuzûlî gibi yeterince anlaşılmadığını şu beyitlerle dile getirir:

أنا من حرت في أمري	أنا من خبت في سعبي
وطير ضلّ عن وكر	غناء ضاع في سيل
ودمع سال في البحر	هباء بين أرواح
ولكن أين من يدري؟	كلامي رجع أوتار
ولكن من يرى شعري؟	وشعري نفح أزهار

⁴¹ Hâzim Mahfûz, a.g.m., s. 40.

⁴² Hâzim Mahfûz, a.g.m., s. 44.

⁴³ Muhammed Habîb, a.g.m., (Çevrimiçi) http://members.lycos.nl/kirkukjournal/in_volla.html.

Gayretleri boşa çıkanım ben	İşleri yolunda gitmeyen
Bir servetim akıntıda giden	Bir kuşum yuvasını şaşırın
Ruhların arasından silinen	Bir gözyaşı denizlere akan
Sözüm yankılanan akislenen	Ancak nerede onu anlayan
Şiirim rahiyadır çiçeklerden	Kimdir ona dönüp bakan

İkbâl'e olan hayranlığını ise şöyle ifade eder⁴⁴:

تخلد في الورى دهرأ ودهرأ	حياتك تلك يا إقبال ذكرى
ربيعأ نصر البستان زهرا	ينصرها الزمان بكل عام
فقد ظهرت وراء الليل فجرا	لئن خفيت بقلب في ظلام
لذاك اخترت فن القول شعرا	فصيح أنت يا لك من فصيح

Bir anıt ey İkbâl senin şu hayatın	İnsanlık tarihinde ebedi kalan
Her yıl baharda ortaya çıkan	Bahçelerde çiçekler açtıran
Gizlense de kalpte karanlıklardan	Doğar şafak gecelerin ardından
Var mı senin gibi sözü anlaşılın	Bu yüzden şiiri seçtin sanatlardan

Türk ve Fars şiirinden etkilenen el-Mısırî, bu edebiyatlarda bulunan bazı nazım şekillerini de kullanmıştır. Örneğin Terci-i bendî kullandığı şu mısraları buna örnektir:

Nağmedir sesi dalgaların	خرير البحر أنغام
Rüyadır ışığı Ayın	ونور البدر أحلام
Gülücüktür oyuğu bardağın	وتغر الكأس بسام

⁴⁴ Tamamı 29 beyitten oluşan bu kasidesini, 1976 yılının Aralık ayında 'Aynu'-ş-şems üniversitesinde yapılan İkbâl ile ilgili anma toplantısında okumuştur, bkz. Hüseyin Mucîb el-Mısırî, *Şevk ve zikrâ*, Kahire, Mektebetu'l'Enclo'I-Mısıriyye, 1981, s. 174-180.

Acıdır uzunluğu ayrılığın	وطول الهجر الام
Ah nerede o arzuladığım	ولكن أين من أهوى
Özlemdir gecenin meltemi	نسيم الليل أشواق
Atar durmadan kalbin ritmi	وهذا القلب خفاق
Gecenin yıldızları gibi gözleri	نجوم الليل أفاق
Doludur göz yaşlarıyla içleri	وفيها الدمع رفاق
Ah nerede o arzuladığım	ولكن أين من أهوى

Türkçe ve Farsça yazdığı şiirlerin Arapça tercümelerini de aynı kitaplarda, bir sayfada Türkçesi diğer sayfasında Arapçası şeklinde yayınlamış ve böylece şiirin diğer bir dile aktarımındaki ustalığını göstererek okuyucuya örnek bir karşılaştırma imkanı sunmuştur.

Türkçe kaleme aldığı şiirlerde, Türk edebiyatındaki yoğun kullanımından dolayı mesnevi tarzını benimsemiştir. Buna örnek olarak hece veznindeki “Türk Kardeşlerimize” adlı şiirinin birkaç mısrasını verebiliriz⁴⁵:

Bir öz olduk iki tende
 Sevda gözde sevda dilde
 Ayrı düştük? Kim söyledi
 Sevişmedik kim zannetti
 Koku gülden hiç ayrılmaz
 Mehtap Âbla nasıl olmaz!

⁴⁵ Tamamı 28 beyit ve iki bölümden oluşan bu Türkçe kasidesini, 1974 ve 1976 yıllarında ‘Aynu’ş-sems Üniversitesi’nde yapılan “Türk-Arap Kardeşliği Haftası” etkinliklerinde okumuştur. Bu kaside, el-Mısri’nin Türkçe divanı yayınlanmadan önce, “Şevk ve zikrâ” adlı Arapça divanın sonunda Arapça tercümesi ile birlikte yayımlanmıştır. bkz. Hüseyin Mucib el-Mısri, “Şevk ve zikrâ”, Kahire, Mektebetu’l-Encl’l-Mısriyye, 1981, s. 247-259.

Dinimiz bir kıblemiz bir
Ümidimiz yalnız birdir
Hep beraber kardeş idik
Müdafaâ dinden ettik
Bunu bütün dünya bilsin
Düşmanımız bir işitsin

3- Çevirmenliği:

Doğu edebiyatlarının tek kaynaktan beslendiklerini fark eden ve bunu ortaya çıkarmak ve tanıtmak için elinden geleni yapan Hüseyin Mucîb el-Mısırî, telif eserler vermesinin yanında Arapçanın dışındaki diğer Doğu dillerinden tercüme faaliyetlerini de ihmal etmemiştir. Gerek nesir ve gerekse şiir olarak birçok eserler tercüme etmiştir. Bu tercüme faaliyetlerinde şüphesiz en büyük payı Muhammed İkbâl almıştır. İkbâl'in fikir ve edebiyat dünyasında yoğrulan el-Mısırî, İkbâl ile adeta özdeşleşerek onun Arap dünyasında tanınmasını sağlamıştır⁴⁶. Batı dillerinden yaptığı tercümelemlerle de kendini ispat eden el-Mısırî, bildiği bütün yabancı dillerdeki çalışmaları eserlerinde kaynak olarak kullanmış ve bir bibliyografya zenginliği ortaya koymuştur.

el-Mısırî, tercüme ettiği kitapların sayısının çokluğuyla dikkatleri çekmiş ve Arap dünyasında tercüme hareketlerinin hızlanmasına katkıda bulunmuştur. Nitekim bugün Mısır'da, devletin aldığı karar gereği milli bir tercüme faaliyeti başlamıştır. el-Mısırî, Türkçeden yaptığı tercümelemlerle Arap okuyucusuna Türk edebiyatçıları tanıtmış ve iki toplum arasında birçok ortak noktanın bulunmasına ışık tutmuştur. el-Mısırî'nin Türkoloji sahasında Mısır'da açtığı çığır sayesinde bugün Türkiye ve Mısır arasındaki eğitim iş birliği anlaşmaları giderek artmış ve karşılıklı öğretim üyesi ve öğrenci mübadelesinde olumlu neticeler alınmıştır.

Sonuç olarak; hayatını Doğu dillerinin yeniden doğuşuna ve gelişmesine adayan Hüseyin Mucîb el-Mısırî'nin, örnek hayatı, ilmî şahsiyeti ve şarkiyat sahasında yaptığı hizmetler, bu sahanın yolcularına büyük ilhamlar

⁴⁶ Bkz. <http://www.azaheer.com/vb/showthread.php?t=16472>.

vermektedir. Eserlerinin ayrıntılı bir incelemesinin yapılması, yeni ufuklara ve çalışmalara zemin hazırlayacaktır.

Yapılacak karşılaştırmalı çalışmaların, Türk ve Arap kültürleri arasında birçok benzerlikler bulunması dolayısıyla, her iki kültüre çok şeyler kazandıracığı inancındayım.

